

Geschiedeniswerkplaats 3^e editie, VWO 1
Hoofdstuk 3: De Grieken

Introductie

1 Afbeelding

a *Bijvoorbeeld:* Ik vind het gebouw mooi omdat het door zijn eenvoudige vormen rust uitstraalt.

b *Bijvoorbeeld:* Wat voor godsdienst hadden de Grieken?

2 Tijdbalk

a 432 v.C.

b 78 jaar

3 Kaart

4

Wat voor godsdienst hadden de Grieken?

3.1 De Griekse wereld

1 Stadstaten

- a *Bijvoorbeeld:* vlaktes gescheiden door bergen en heuvels, kust met inhammen
- b 1 aaneengesloten
2 versnipperd
- c *Bijvoorbeeld:* Ze zorgden voor zichzelf met een eigen regering en een eigen leger.
- d *Bijvoorbeeld:* De rotsheuvel was goed te verdedigen en er waren tempels.

2

- a “omhakken van bomen,” “laten grazen van geiten,” “verbouw van druivenplanten en olijfbomen,” “uitputting van de grond”
- b klimaatverandering en erosie
- c verbouw van olijfbomen
- d *Bijvoorbeeld:* Het is belangrijk om te weten waarom mensen hun milieu veranderden. En waardoor landen als Griekenland nu niet meer zo vruchtbaar zijn.

3 Kolonies

- a *Bijvoorbeeld:* Ja, want er was een landbouwstedelijke samenleving waarin de meeste mensen boer waren.
- b *Bijvoorbeeld:* Van de grond was 20 procent geschikt voor landbouw. Voor de groeiende bevolking konden boeren niet genoeg voedsel produceren. Een deel van de bevolking moest daarom ergens anders gaan wonen.
- c 35

4 Grieken en andere volken

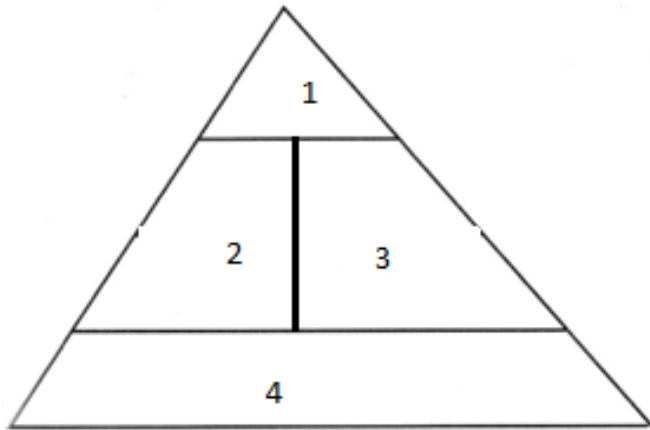
- a *Bijvoorbeeld:* pottenbakken (vazen), smeden (wapens), bakken (brood)
- b

Handelsroute	Producten
1 van Egypte naar Athene:	papyrus en graan
2 van Italië naar Athene:	timmerhout en bont
3 van Libanon naar Athene:	glaswerk en hout

c

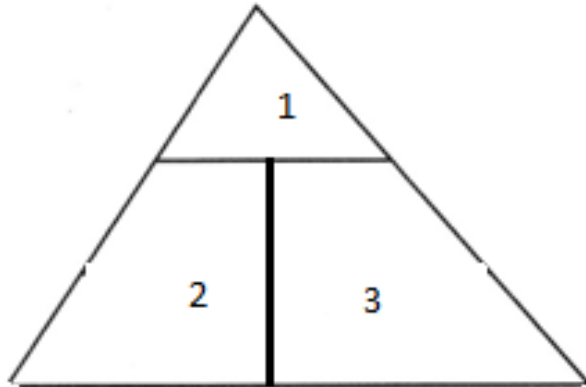
- d 1 Grieken namen het letterschrift van Feniciërs over.
2 Romeinen namen het alfabet van Grieken over.
- e *Bijvoorbeeld:* Door de handel kwamen volken met elkaar in contact.
- f *Bijvoorbeeld:* Geld kun je makkelijker meenemen en bewaren dan ruilmiddelen.
- 5
- a *Bijvoorbeeld:* Handelen ging makkelijker omdat prijzen van producten duidelijk waren met één munt.
- b *Bijvoorbeeld:* munten, papiergeld, pin
- c *Bijvoorbeeld:* Je hoeft geen contant geld bij je te hebben.
- 6
- a van alfa en bèta
- b Europa, euro
- c *Bijvoorbeeld:* delta (brede uitmonding van rivier)
- 7 **De samenleving van Athene**
- a huishoudelijk werk
- b *Bijvoorbeeld:* werken als leraar en ambtenaar, mijnwerker, ambachtsman
- c 1 volwassen vrije mannen, 2 mannelijke migranten, 3 vrouwen, 4 slaven

8 De samenleving van Sparta

- a** 1 B
2 E
3 B

- b** 1 Spartanen, 2 omwonenden, 3 overwonnenen

9

- a** *Bijvoorbeeld:* Slavernij was goed. Slaven zijn een minder goede soort mensen.
b *Bijvoorbeeld:* Hij vond deze opvoeding beter dan die in Athene. Spartanen werden zo betere soldaten.
c 1 norm
2 waarde
d *Bijvoorbeeld:* Jongens worden hard aangepakt (norm). Sparta moet goede soldaten hebben (waarde).
e een strenge, sobere en harde opvoeding

10 Eindopdracht

- a** *Bijvoorbeeld:* Omdat de Grieken kennis overnamen uit het Oosten, er dingen aan toevoegden en hun cultuur verspreidden in het hele Middellandse Zeegebied.
b een beschrijvende vraag

3.2 Het bestuur van de stadstaat

1 Bestuurders en onderdanen

- a A, B, C, E
- b raad van oudsten (oude mannen uit adellijke families)

2

- a *Bijvoorbeeld:* Hij zit op de troon, hij heeft een staf en iemand knielt voor hem.
- b *Bijvoorbeeld:* Het graf was bij een groot gebouw (misschien een paleis). Goud was heel kostbaar. Egypte had ook gouden dodenmaskers voor koningen.

3

- a Een koning heerst alleen.
- b Hij vond het slecht.
- c “Daardoor gaat hij verkeerde dingen doen. Hij luistert naar mensen die over hen roddelen. En als mensen hem erg bewonderen, vertrouwt hij de vleierij niet. Maar het ergste is dat de alleenheerser oude gewoontes afschaft, geweld tegen vrouwen gebruikt en mensen zo maar laat doden.”
- d aristocratie
- e Hij vond deze goed
- f “De staat moet bestuurd worden door de meest bekwame mensen”

4 Goede en slechte tirannen

- a 1 wet
2 geweld
- b *Bijvoorbeeld:* Hij stelde rechters aan op het platteland. Tot die tijd deden edelen daar de rechtspraak.

5

- a Overeenkomst: Ze zijn beide gewelddadig. Verschil: Dionysius deed ook goede dingen voor het volk.
- b 2

6 Democratie

- a 1 monarchie
2 aristocratie
3 tirannie
4 democratie
- b 1 wel
2 niet
3 wel
4 niet
- c *Bijvoorbeeld:* Plicht: de regering gehoorzamen. Recht: spreken en stemmen in de volksvergadering.
- d *Bijvoorbeeld:* over oorlog of vrede, de benoeming van een ambtenaar, de bouw van tempels

7

- a** *Bijvoorbeeld:* Onjuist, want links zit een vrouw.
- b** voor democratie en tegen aristocratie
- c** *Bijvoorbeeld:* Een gekozen leider kan bedweld raken door macht en een tiran worden.
- d** *Bijvoorbeeld:* Hij was ertegen. Hij was voor één bestuur voor alle mensen.

8 Eindopdracht

- a** democratie
- b** *Bijvoorbeeld:* Er werd geheim gestemd met een stembus.
- c** *Bijvoorbeeld:* Doordat er verschillende bestuursvormen waren, konden ze die goed met elkaar vergelijken.
- d** *Bijvoorbeeld:* In Athene was 90 procent van de bevolking geen burger. Vandaag is gelijkheid voor de wet in Nederland belangrijk. Gelijke rechten van burgers vinden we normaal.
- e** *Bijvoorbeeld:* Het was goed en bijzonder dat een deel van het volk mocht beslissen over het bestuur. Het was een nieuw systeem en daarom is het begrijpelijk dat het zo'n klein deel van het volk was.

3.3 Geloven en weten

1 Goden en mensen

a 1 Zeus

2 Hades

3 Poseidon

4 Aphrodite

5 Asclepius

b 1 Hera

2 Athena, wijsheid

3 Apollo

c 1 *Bijvoorbeeld:* Ze deden menselijke dingen als ruzie maken.

2 *Bijvoorbeeld:* Hun lichaam zag eruit als het lichaam van mensen.

d *Bijvoorbeeld:* Zo legden ze onbegrijpelijke verschijnselen in de natuur en de samenleving uit.

e Een plaats waar goddelijke uitspraken werden gedaan.

2

a *Bijvoorbeeld:* Hij gooit wijn uit een schaalje op de grond.

b *Bijvoorbeeld:* Een deel werd verbrand en de rest werd opgegeten.

c *Bijvoorbeeld:* Waarom mensen de minder goede delen voor de goden verbrandden (en de rest zelf opaten).

3

4 Culturele eenheid

a *Bijvoorbeeld:* Ze spraken dezelfde taal, hadden hetzelfde schrift, geloofden in dezelfde goden en vertelden dezelfde verhalen.

b Omdat ze een onbegrijpelijk 'barbar' spraken.

- c 1 godenverhaal
- 2 heldenverhaal
- 3 wonderlijk verhaal
- 4 lang verhalend gedicht

5

- a *Bijvoorbeeld:* over de oorlog van de Grieken tegen de stad Troje
- b *Bijvoorbeeld:* Poseidon verhindert tien jaar lang de thuiskomst van Odysseus. Athena zorgt dat hij thuiskomt.
- c 1 juist
- 2 onjuist
- 3 juist
- 4 onjuist
- 5 juist

6

Bijvoorbeeld: Net als in het verhaal dringt een vijand in een computer binnen door zich in een paard te verstoppen.

7 **Onderzoekers**

- a Ze geloofden de mythische verklaringen voor verschijnselen niet meer en gingen met hun verstand uitzoeken hoe dingen in elkaar zaten.
- b B, F, G
- c *Bijvoorbeeld:* Hij probeerde feiten te verklaren door bronnen systematisch te onderzoeken.

8

- a B, D
- b *Bijvoorbeeld:* Hij beschreef alleen feiten die hij zelf had gezien of die hij nauwkeurig had onderzocht.

9 **Denkers**

- a A, B
- b *Bijvoorbeeld:* Kennis van verschillende vakken werd aan studenten doorgegeven.

10

- a Socrates is sterfelijk.
- b *Bijvoorbeeld:* Achilles gaat sneller. Hij zal de schildpad in werkelijkheid vlug inhalen.
- c *Bijvoorbeeld:* Het is leerzaam om je af te vragen of dingen die vanzelfsprekend lijken, ook logisch zijn en kloppen.

11 **Eindopdracht**

- 1 wel
- 2 wel, polytheïsme
- 3 verschillend
- 4 mensen
- 5 zou veranderen, wetenschappelijk

3.4 Strijden of sporten

1 Grieken tegen Perzen

a

A Darius I valt met een leger Griekenland binnen.	490 v.C.
B De Grieken verslaan het Perzische leger van Darius bij Marathon.	490 v.C.
C De Perzen vertrekken voor altijd uit Griekenland.	479 v.C.
D Grieken aan de Anatolische westkust komen met steun van Athene in opstand tegen de Perzen.	499 v.C.
E Het Perzische leger verslaat de Grieken bij Thermopylae.	480 v.C.

b D, A, B, E, C

c D

d *Bijvoorbeeld:* Ze hadden een gezamenlijke vijand.

2

a "Wij staan onder goddelijke leiding en omdat wij ons daaraan zo nauwgezet houden, gaat het ons steeds voor de wind."

b *Bijvoorbeeld:* roem verwerven, wraak nemen, land veroveren

c 1D, 2B, 3A, 3C

3 Grieken tegen Grieken

a Athene drong andere stadstaten de democratie op en dwong hen geld te betalen en militaire steun te geven. Athene strafte stadstaten die niet gehoorzaamden.

b Athene tegenover Sparta, Korinthe en Megara

c een handelsconflict tussen Athene en Megara

d *Bijvoorbeeld:* Athene was een democratie en het politieke en culturele centrum van de Griekse wereld. Na de oorlog had Athene geen stadsmuren, geen vloot en geen democratie.

4

a *Bijvoorbeeld:* helm, schild, speer

b *Bijvoorbeeld:* Op afbeelding 26 zijn een strijdswagen, ruiters, schilden, speren en zwaarden te zien.

5

1 oorzaak

2 gevolg

3 indirecte

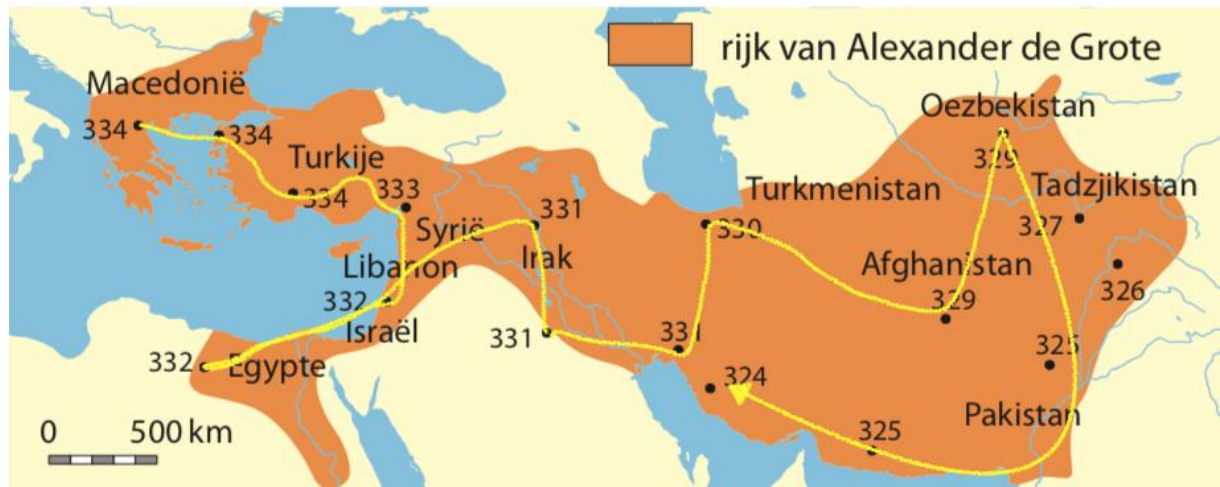
4 indirect

5 directe

6 indirect

6 Alexander de Grote

a

b *Bijvoorbeeld:* 1 Alexander gaf bestuursfuncties aan Perzische edelen. 2 Hij handhaafde Perzische gebruiken.

c

7 Verspreiding van de Griekse cultuur

a *Bijvoorbeeld:* Alexander trouwde een Afghaanse prinses en liet 80 Macedonische generaals trouwen met Perzische prinsessen.

b *Bijvoorbeeld:* Zijn rijk viel uiteen in drie koninkrijken.

c de Grieks-oosterse mengcultuur in het Midden-Oosten

d *Bijvoorbeeld:* 1 In het beeld van Isis zijn Griekse vormen gebruikt. 2 Serapis was een samenvoeging van een Griekse en een Egyptische god.

e *Bijvoorbeeld:* 1 Grieks werd de bestuurstaal. 2 Griekse filosofen verspreidden er hun opvattingen. 3 In het oosten werden goden ook als mensen afgebeeld.

8 Sport en godsdienst

- a** Hierdoor konden atleten en toeschouwers uit de hele Griekse wereld veilig naar Olympia reizen.
- b** *Bijvoorbeeld:* Met sportieve prestaties eerden Grieken de goden. Tijdens de Spelen waren er ook offerrituelen.
- c** bezit, aanzien

9

- a**
 - 1 strijdwagenrace
 - 2 discuswerpen
 - 3 verspringen
 - 4 hardlopen
- b**
 - 1 naakt
 - 2 gekleed

10

- a** *Bijvoorbeeld:* Solon vond de prijzen van de Spelen mooi. Anacharsis vond ze niet de moeite waard.
- b** *Bijvoorbeeld:* Het gaat niet alleen om de prijzen, maar vooral om de eer van de sporter en de stadstaat. En je wordt beroemd.

11

- 1 *Bijvoorbeeld:* Hoe vaak en met welke sport won Dikon in Olympia?
- 2 *Bijvoorbeeld:* Waardoor ging Dikon zeggen dat hij uit Syracuse kwam?
- 3 *Bijvoorbeeld:* Was Dikon een goede sporter?

12

- 1 *Bijvoorbeeld:* Het zijn sportwedstrijden.
- 2 *Bijvoorbeeld:* Vroeger ging het om religie; nu niet. Vroeger was het alleen voor Grieken; nu voor alle volken.

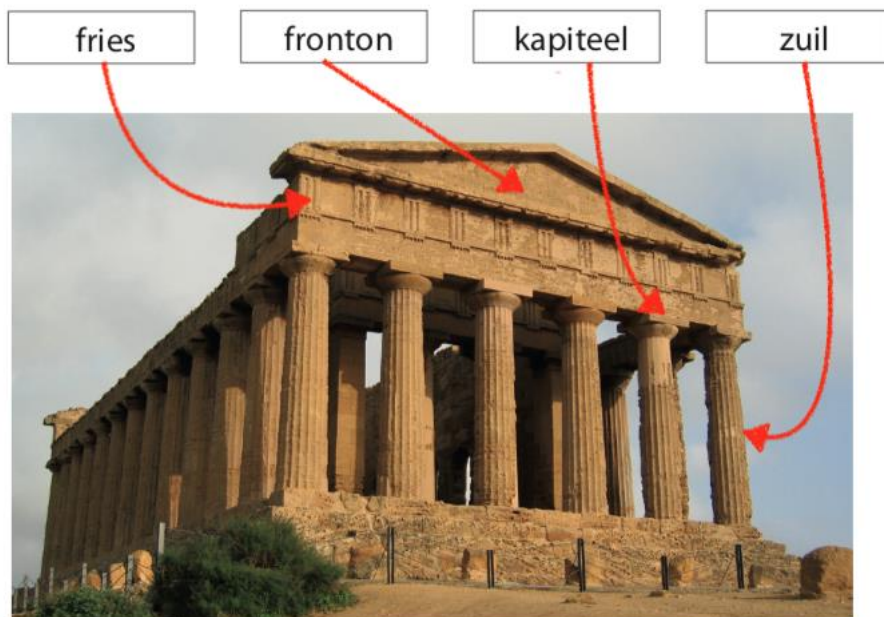
13 Eindopdracht

Bijvoorbeeld: Ja, ik vind het belangrijk want de Spelen brengen mensen van over de hele wereld samen en zijn daardoor goed voor de vrede op de wereld.

3.5 Griekse kunst

1 Tempels

a

- b
- 1 C: dikke vorm, geen voetstuk, eenvoudig kapiteel
 - 2 B: slanke vorm, eenvoudig voetstuk, krulvormig kapiteel
 - 3 A: Slanke vorm, uitgebreid voetstuk, kapiteel met sierlijk gekrulde bladeren
- c
- Ze zijn symmetrisch

2 Beeldhouwers en schilders

a

	Volmaakt gevormd lichaam	Contra-post	Veel beweging	Speciale gezichtsuitdrukking
19 Zeus/Poseidon	x		x	
31 discuswerper	x		x	
39 Aphrodite	x	x		
40 Hermes	x	x		x

- b
- Bijvoorbeeld:* Brons is hol en daardoor lichter dan marmer. Meer houdingen zijn daardoor mogelijk, zoals de uitgestrekte armen van Zeus/Poseidon.

3

- a
- Bijvoorbeeld:* De verf en houten panelen waarop werd geschilderd zijn vergaan.
- b
- Bijvoorbeeld:* met donkere (verder weg) en lichte (dichter bij) kleuren

c

	mytho- logie	dagelijks leven
1 afbeelding 4: Oedipus	x	
2 afbeelding 6: akkerbouw		x
3 afbeelding 10: schepen		x
4 afbeelding 11: man en dienstmeisje		x
5 afbeelding 13: mannen in Cyrene		x
6 afbeelding 14: Theseus	x	
7 afbeelding 21: offer	x	x
8 afbeelding 24: Odysseus	x	
9 afbeelding 27 soldaten		x

4 Toneel

Tragedie:	B, D, E, G, H
Komedie:	A, C, G

5

a *Bijvoorbeeld:* Medea kan niet ontsnappen aan haar noodlot: 'ik heb noch een mogelijkheid om te ontkomen aan de ellende'.

b *Bijvoorbeeld:* Het koor geeft commentaar op wat er gebeurt, bijvoorbeeld: 'raden wij jou af dit te doen.'

6 Eindopdracht

a *Bijvoorbeeld:* Ja. Het oude theater wordt weer gebruikt. Er wordt (denk ik) een oud-Grieks toneelstuk opgevoerd.

b symmetrie, zuilen, fronton

c *Bijvoorbeeld:* Om het huis een voornaam uiterlijk te geven.

3 Tijdvak en begrippen

1

C, F, G, D, J, B, I, E, H, A

2

a 1 oudheid

2 de tijd van Grieken en Romeinen

b B, C

3

Bijvoorbeeld: In de landbouwstedelijke samenleving was een landbouwoverschot en daardoor was er welvaart. Door de welvaart kwam de cultuur tot ontwikkeling (beschaving), waarbij steeds meer kunst werd gemaakt en praktische problemen werden opgelost door de wetenschap.

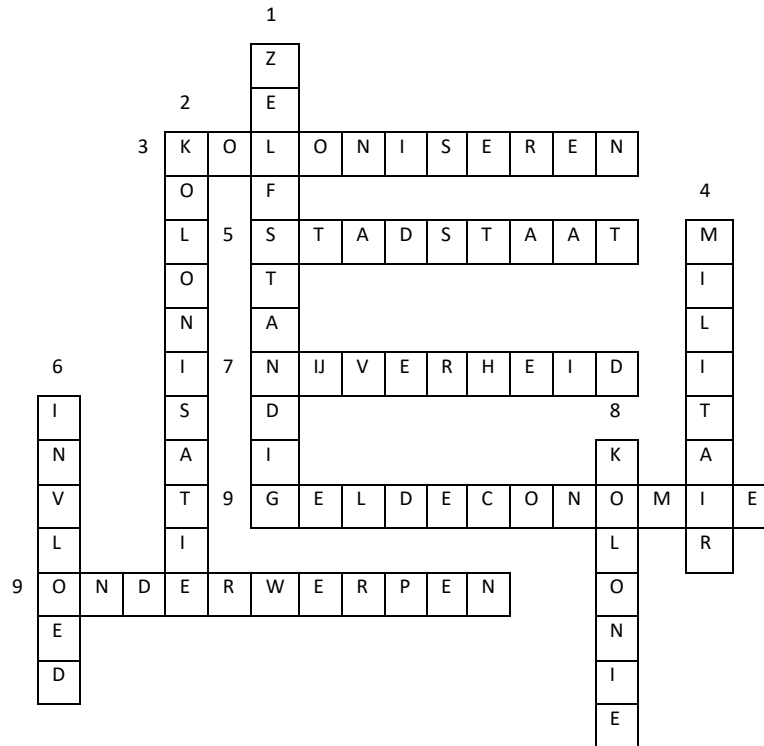
4

Bijvoorbeeld: Ja / Nee. Mijn vraag is (gedeeltelijk) beantwoord in paragrafen ... en ...

3 Test jezelf

3.1 De Griekse wereld

1

2

- 1 oorzaak
- 2 gevolg
- 3 oorzaak

3

- a 1 3000 v.C., 500 n.C.
2 landbouwstedelijke
- b C, B, A
- c 1 juist
2 onjuist
3 onjuist

3.2 Het bestuur van de stadstaat

9

G L K J H G F D S A Z Q W E R T Y
F A R G U M E N T M N B V C X Z A
V C H G B O N D G E N O O T K L M
K F C S O T T R E L I G I E S D Y
M X P O L I T I E K S X B R Y Q A
Z T W A P E N S T I L S T A N D R
S N W B G F A A N L E I D I N G U

10

- a** D, E, C, A, B, F
b 1 490 v.C., 479 v.C.
2 341 v.C., 404 v.C.
3 334 v.C.

11

B, C

12

- 1 onjuist
2 onjuist
3 juist
4 juist

3.5 Griekse kunst

13

1D, 2A, 3B, 4C

14

- 1 5^e, 4^e
2 Ionische
3 Korintische
4 Dorische

15

A, E, F, G, H

16

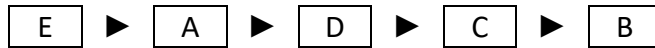
- Bijvoorbeeld:* 1 Door het ontstaan van de democratie in Athene werden mensen burgers, die zichzelf bestuurden, in plaats van onderdanen, die een of koning of aristocraten moesten gehoorzamen.
2 Door het ontstaan van het wetenschappelijk denken gingen mensen voor het eerst met hun verstand uitzoeken hoe dingen in elkaar zaten in plaats van geloven in mythische verklaringen.

3 Herhaling

3.1 De Griekse wereld

1 *Bijvoorbeeld:* In Egypte was het landschap aaneengesloten. In Griekenland was het versnipperd.

2

3

a

in Athene geboren mannen	vrouwen
migranten	
slaven	

b

Spartanen	
overwonnenen	omwonenden

c

met een harde opvoeding en opleiding

3.2 Het bestuur van de stadstaat

4

a

vorsten

b

groepen aanzienlijke mensen

5

Bijvoorbeeld: Deze alleenheerser kreeg de heerschappij op een manier die niet in een wet stond, bijvoorbeeld door een vorst met soldaten weg te jagen.

6

1 507, burgers

2 vrije, ouders

3 volksvergadering, politieke

3.3 Geloven en weten

7

a

Bijvoorbeeld: In de mythen worden verklaringen gegeven voor onbegrijpelijke dingen in de natuur en de samenleving.

b

1 altaar

2 orakel

8

- a** taal, schrift, goden en verhalen
- b** 1 barbaren
2 sagen
3 Legenden
4 epos

9

Bijvoorbeeld: Ze geloofden de mythische verklaringen voor verschijnselen in de natuur en samenleving niet meer.

10

onderzoeken/goed kijken en nadenken

3.4 Strijden of sporten

11

- a** *Bijvoorbeeld:* Ze werden aangevallen door de Perzen.
- b** De Grieken versloegen de Perzen.

12

- a** A, D
- b** 1 341
2 Athene, Sparta
3 Sparta, 404
4 Athene, Sparta
5 Athene

13

Bijvoorbeeld: De verovering van het Perzische rijk door Alexander de Grote met een Grieks leger.

14

Bijvoorbeeld: Het hellenisme, de vermenging van de Griekse en oosterse culturen in het Midden-Oosten.

15

- a** *Bijvoorbeeld:* Bij de Olympische Spelen hielden de Grieken offerrituelen, parades en sportwedstrijden ter ere van Zeus.
- b** *Bijvoorbeeld:* Ze vonden het belangrijk dat sporters en toeschouwers veilig naar sportfeesten konden gaan.

3.5 Griekse kunst

16

- a** A fronton, B fries, C kapiteel, D zuil
- b** 1 dik, geen, eenvoudig

- 2 slank, eenvoudig, krulvormig
- 3 slank, uitgebreid, bladervormig
- c** De linker- en rechterhelft zijn elkaars spiegelbeeld. Hierdoor heeft het gebouw een voornaam uiterlijk.
- d** in de 5e en 4e eeuw

17

- a** standbeeld en reliëf, marmer en brons
- b** Ze wilden volmaakte lichamen uitbeelden.
- c** Dat is de houding met één gestrekt en één gebogen been. Daardoor leken beelden meer op de werkelijkheid.
- d** aardewerk, panelen en muur
- e** *Bijvoorbeeld:* Dat hun schilderijen echter leken.
- f** *Bijvoorbeeld:* Met klassiek bedoelen we: zo goed dat het wordt nagevolgd. De Romeinen maakten bijvoorbeeld kopieën van Griekse beelden.

18

- a** *Bijvoorbeeld:* Het gesproken woord werd afgewisseld met zang en dans. De hoofdpersoon werd getroffen door het noodlot.
- b** *Bijvoorbeeld:* Van alles werd door toneelspelers bespot. Ze liepen goed af.

3 Verdieping

3.1 De Griekse wereld

1

Bijvoorbeeld: In de stad leefden naast Grieken ook oorspronkelijke bewoners van deze streek. De pot laat de vermenging van de twee culturen zien.

3.2 Het bestuur van de stadstaat

2

Bijvoorbeeld: Niet juist. Het was wel een oorzaak, maar niet de enige.

3.3 Geloven en weten

3

Bijvoorbeeld: Croesus dacht dat hij door een aanval het Perzische rijk zou vernietigen. Hij bedacht niet dat het orakel hiermee ook zijn eigen rijk kon bedoelen.

4

a *Bijvoorbeeld:* Door het verhaal voelden ze zich meer één volk. Door het verhaal voelden ze zich ook beter dan andere volkeren.

b *Bijvoorbeeld:* Voor Xerxes en Alexander de Grote was de strijd om Troje het grote voorbeeld van de strijd tussen Oost en West. Onderweg naar hun vijand offerden ze beiden aan de goden in Troje.

c *Bijvoorbeeld:* Iets doen waardoor je, niets vermoedend, zorgt voor je eigen ongeluk.

5

a *Bijvoorbeeld:* In de verhalen gebeurden onwaarschijnlijke dingen.

b *Bijvoorbeeld:* Nee. Hij heeft alleen bewezen dat er een kern van historische waarheid in zit.

3.4 Strijden of sporten

6

a *Bijvoorbeeld:* Grieken waren beter bewapend. Ze hadden een zwaar pantser en een langere speer.

b *Bijvoorbeeld:* In de nauwe pas was het voor het grote Perzische leger moeilijker om het kleinere Griekse leger te verslaan.

c *Bijvoorbeeld:* Eerst wel maar later niet toen de Perzen met Griekse hulp de Spartanen wisten te omsingelen.

d *Bijvoorbeeld:* (1) de bewapening van legers, (2) het landschap en (3) de grootte van legers

7

a *Bijvoorbeeld:* Nee, want Diogenes is hem twee keer te slim af.

b *Bijvoorbeeld:* Hij had durf, strategisch inzicht en slagkracht.

c *Bijvoorbeeld:* Hij was een zichzelf verheerlijkende alcoholist en had driftbuien.

- d** *Bijvoorbeeld:* Schrijvers vonden verschillende eigenschappen en daden van Alexander belangrijk.

3.5 Griekse kunst

8

- a** *Bijvoorbeeld:* iets goed kunnen doen (het beeldhouwen)
- b** *Bijvoorbeeld:* De kwaliteit van zijn werk was erg hoog. Hij had een volmaakt gevormd lichaam gebeeldhouwd.
- c** *Bijvoorbeeld:* Een verzinsel. Het is onwaarschijnlijk.
- d** *Bijvoorbeeld:* Ze bewonderden de Griekse kunst.